

Rendhagyó találkozások Krúdy Gyulával

Tipográfiailag igen szép, finom vonalú könyvecskét lapozgathat, olvashat az, aki kezébe veszi Jánosi Zoltán Szindbád tükörképei Találkozások Krúdy Gyulával című kötetét, mely mesteri megközelítésben hozza látókörünkbe a nagy klasszikust, akit Ady Endre rokonléleknek érzett, A menekülő lovas című költeményével köszöntötte Nyíregyháza szülöttjét, „Szabolcs megye egyik legnagyobbra nőtt szellemi óriását”.

A kötet találkozásokra tagolódik. Az öt találkozás mintha egyazon téma variánsaként szólalna meg, különböző hangszerelésben.

Az első találkozás az esszéirőé. Igen elmélyült, alapos tárgyismeret biztonságával tárja fel az életmű legbensőbb titkait, hatol be a „gyémántos novellák” rejtelmeibe, a „nagy költői életművé nőtt” próza világába. Elénk tárja az írói eszmélést, Krúdy univerzumát meghatározó pilléreket: a család 1848-hoz kötődő örökségét, a Nyírség romantikáját, a Szatmártól Podolinig ívelő diákéletet, a világirodalom nyújtotta élményanyagot. Ily gazdag útravalóval érkezik a millenium lázában égő fővárosba, ahol „a kürtök, az ígéretek, az ígéket harsongó torkok helyett az addig néma világot zen-

geti fel". Lila gyöngybetű napi tizenkét órán át szántják a papírlapokat. A gyarapodó kötetek lapjain „jöttek először a dzsentrik és a kisasszonyok”, Alvinczi Eduárd és sorstársai, „aztán jöttek a mindennapi hősök, a városok számkivetettjei és kalandorai”. És jött Rezeda Kázmér, jött „Szindbád, az emberbe átmentett életöröm, a vad történelemből, az időből kiemelt remény”. A nyírségi homokvilágból egy, a maga idejében ismeretlen, maga teremtette varázslatos miliőbe emeli hőseit. „Nem szeretem ezt a világot” – írta. És megteremtette a magát. „... ő nem birkózik, mint Móricz vagy Ady. Németh László »szorongó tájékozatlansága« neki »iszonyú kiúttalanság«, ahol csak fölfelé, az ég, a felső terek irányába nyitott még a történelem.” Ez teszi őt igazán egyedivé, sajátossá. „Áttört fényű mondatain át »az ember szépbe szőtt hitét« végső percéig védelmező, messzire látó, bátor ember. A megzavarodó Európa fölötti józan lélek”.

A második találkozás a novellista Jánosi Zoltáné, aki fölveszi az író kezéből kiesett tollat, elmerül Krúdy Gyula sajtóságos, senki mással össze nem téveszthető univerzumában. Újraálmódja halhatatlan hőseit, szembeesítve azzal a világgal, amelyben hat évtizeddel ezelőtt oly otthonosan mozgott. Azonban „a fehér törzsű, múlt századokba merengő nyírfák alatt” levő, avarkőpenyeggel fedett sír fölött átrobogott a történelem. Mások az emberek, mások a szokások. Szindbád időutazása/utaztatása írói telitalálat. Ahány élmény, ahány találkozás – anyai családás. Elutasító és rideg minden – tragikusan szintelenebb, türesebb, lélektelenebb annál, amit ő hajdavolt életében ismert. Mit tehetett? „Összehúzta magán a kabátot, s halkán, akár a lélegzet, elindult sirja felé.”

A harmadik találkozás az 1999-ben elhunyt Krúdy-kutató pályatárs, Katona Béla munkásságával ismerteti meg az olvasót. A tisztelet és megbecsülés hangján szól róla,

aki e tájon a legtöbbet tette Krúdy Gyula emléke ápolásáért, irodalmi munkásságának értékeléséért, pályakezdeséről írott monográfiája a Krúdy-irodalom ma is időtálló, hiteltel munkái közé tartozik. Lokálpatriotizmusa – „minden írásom ott gyökerezik a nyírségi földben” – elkerülte a provincializmus útvesztőit. Kutatómunkája, irodalom-szervező tevékenysége szervesen integrálódott az országos áramkörbe. Csodálatosmód azonosult a Krúdy-művekben megrajzolt világgal. Egyidőben kereste annak nyírségi gyökereit és az egyetemes irodalom magaslatába tartozó értékeit. Akkor adott és szabott programot – még 1958-ban – a helyi Krúdy-kultusz ápolásához, amikor a szocreal irodalom kreaálta hősök mellett/mögött Szindbádnak még alig-alig jutott hely. Krúdy Gyula születésének 125. évfordulóján posztumusz kiadványként megjelentetett könyve – Az élő Krúdy – valamint a budapesti Móricz Zsigmond téren felállított, Krúdy világát igen sikeresen megidéző Varga Imre-szobor, a színházi bemutató „háromszoros kulturális jeladasként igazi világitótomnyait emelik fel annak az akaratnak, aminek segítségével, Krúdy Gyula »csodahajója« mind az olvasói érdeklődésben, mind az újabb irodalomértelmezésben és a stíluskutató nyelvtudományban is feszített vitorlákkal hajózhat tovább”.

A negyedik találkozásra Kerekes Elek képzőművész kiállítása adott lehetőséget. Krúdy talán „a színek művészenek szívárványos beszélgetésében, szimultán üzeneteiben” értelmezhető, közelíthető meg a legeredményesebben. Kerekes Eleknek a kötetben közölt reprodukciói az olvasóban és érzékeltetik annak az álomvilágnak a hangulatát, amely a Krúdy-művekből árad felénk. Az alkotások, Jánosi Zoltán értékelésében, a Krúdy-alkotásokhoz hasonlatosan, „teljes világképet, táj-, ember- és történelemértelmezést” nyújtanak. Nem véletlen, hogy

a képek líraiságát helyezi értékelésének előterébe: „Az ecsetvonások benne a metaforák, a tónusok benne a rímek, a kompozíció ritmussá, a figurák és a tárgyak allegóriákká és szimbólumokká válnak képein, a tájak vonásaiból pedig tagoló strófák lesznek, miközben – ráadásul – az egész képekbe fogott mű, hol erősebb, hol halkabb akkordokkal – muzsikál, zenél.”

Az ötödik találkozásban a költő Jánosi Zoltán lép elénk. A négy versszakban maga a Krúdy-univerzum tárul fel. Ami az író kötetei olvasásakor sejtésként, megérezésként marad meg bennünk, itt sűrítve, esszenciaként fogalmazódik meg: regények és novellák lapjai elevenednek meg egy-egy képbe, sorba, versszakba tömörítve. Rokonlélek-ként vetíti elénk azt a világot, mely képekbe, metaforákba rejtőzik, költői magasságba röpit bennünket. Ami az előző négy találkozásban oldalak tucatjain fogalmazódik meg, itt négy versszakban áll előttünk, elgondolkoztatva az olvasót, hogy ki tud többet mondani Krúdyról: az esszéíró, a novellista, az irodalomtörténész, a műértő kritikus vagy a költő...

A hatodik találkozás – immár János István tollából – rendhagyó: utószónak indul, Jánosi Zoltán tükreiről szólna, de már a második oldalon kilép vállalt szerepéből; maga is tükröt állít, a Három király című regénytrilógia – Mohács, Festett király, Az első Habsburg – történeti hátterét, lehetséges forrásait tárja elénk, bizonyosságát adva a

középkori latin nyelvű irodalom elmélyült ismeretének. Az írónak a történelem iránti érdeklődését a podolini diákevekre, a család negyvennyolcas hagyományaihoz vezet vissza. Kihangsúlyozza azonban, hogy korántsem maradt meg annál: „Krúdy Gyula a szubjektív idő írója ugyan, de az ő időelménye éppen olyan mélyen gyökerezett a konkrét történelmi időben, mint bármely száraz historikusé, azzal a különbséggel, hogy képes volt sugallani és láttatni a letűnt idők személyes dimenzióit is.” Mégpedig saját énjén átszűrve, mintegy alulnézetből ábrázolva, költők és vándorlegények fantáziája szerint. A három regény értő és elmélyült elemzése járhatóbbá teszi az utat a Krúdy-életmű jobb megismeréséhez, ahhoz, hogy „a romlás századának” újraálmódása révén magunk is megértsük az egymásnak feszülő erők komponenseit, a súlyos nemzeti tragédiához vezető lehetséges személyes indítékokat, cselekedeteket.

A Szindbád tükröképei kiváló „útikalauz” lehet abban a szellemi utazásban, amelyet a Krúdy-regények kínálnak számunkra. Arra biztat, fogjuk meg mi is Szindbád kezét, aki a „porrá őrölt időben még egyszer elibénk szikráztatja mündaszt, amiért érdemes elni”.

Jánosi Zoltán: Szindbád tükröképei. Találkozások Krúdy Gyulával. Kazinczy Ferenc Társaság, Grafic Nyomda „R” Kft., Nyíregyháza, 2004. 95 p.

Máriás József